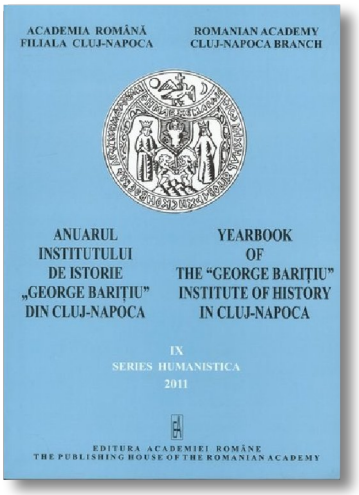

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Ion Aluaș. Caietele Apusenilor

Traian Vedinaș

How to cite this article:
Vedinaș, Traian (2011) *Ion Aluaș. Caietele Apusenilor*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 9, pp. 311–316. DOI: 10.5281/zenodo.22966101

© 2011: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

ION ALUAŞ. CAIETELE APUSENILOR

Traian Vedinaş
Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca
Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială

Abstract. *The present study is methodologically framed in the analysis of documents. It is about six notebooks that belonged to the sociologist Ion Aluaş, written in the period in which he conducted sociological field research in the Apuseni Mountains. Three of the six notebooks (ABC) contain organizational notes and the remaining three comprise a considerable number of unstructured interviews taken by the sociologist; Aluaş interviewed representatives of local institutions such as: teachers, professors, physicians, the forester and the sergeant major of the Albac commune with it's villages and hamlets.*

The first three books are listed by their description as documents and the other three are highlighted by reproducing answers that gain empirical sociological information value, both for the bibliography of Ion Aluaş, as well as for the sociological field research.

Key words: *Apuseni Mountains, fieldwork, Ion Aluaş, community, sociology*.

Cercetările de teren organizate şi coordonate de Ion Aluaş, atât cele din Ţara Oaşului (1976–1978), cât şi cele din Munţii Apuseni (1983–1986), au conturat profilul unui sociolog de teren cu un spirit organizatoric de excepţie.

Recent, printr-o întâmplare fericită, instalarea deplină a Facultăţii de Sociologie şi Asistenţă Socială în noile sedii, am descoperit şase caiete cu scrisul recognoscibil al lui Ion Aluaş. Trei dintre ele au pe copertă următoarele însemnări: APUSENI. CAIET OPERATIV. Caiet 1, Caiet IV. Apuseni (Aluaş, Caiet 4, 1984). Celelalte trei sunt de tipul „bloc notes" şi nu sunt numerotate în niciun fel. Unul are notată expresia: C. DIDACTICE, celelalte două au prima pagină albă.

În cele ce urmează, le vom descrie în ordinea menţionată, pe care o vom numerota pentru primele trei caiete cu litere: A, B, C.

Caietul A. Acesta poartă însemnul anului 1981. Este caietul operativ identificat mai sus. Conţine date precise, şedinţe cu notaţii scurte în care s-au

stabilit echipe, termene de elaborare a unor instrumente de lucru: caietele comunelor, chestionare, dar şi o viziune asupra localităţilor din Munţii Apuseni: mărime, altitudine, structura ocupaţională, alcătuirea hărţii generale, cercetarea migraţiei. Apar aici concepte: „consum", „valorificare", „producţie" cu ţintele cercetării, dar şi altele ce vizează desfăşurarea birocratică a cercetării: „verificare", „predare", „prelucrare". Apar nume de judeţe: Cluj, Alba, Hunedoara, Bihor, Sălaj, Arad, ce vor fi pentru cercetare arealuri: Apusenii Clujului, Apusenii Albei, Apusenii Hunedoarei, Apusenii Sălajului, Apusenii Aradului. Sub formula „alte probleme" se fixează cercetarea migraţiei, recensămintele, stabilirea dimensiunii ştiinţifice a cercetării de teren prin echivalarea „eşantionului" cu o „comună".

Fiecare pagină, deşi are cuvinte puţine, cifre, date fixe, nume de localităţi, nume de persoane, termeni sociologici, comunică ceva febril şi autoritar. Din când în când, pagina este luminată de formulări precum: „planurile dezvoltării comunale", „ierarhia localităţilor", „schiţă sistematică", „prognoză demografică", „zonificări", „criterii de zonificare", „dinamica globală", „raportul de dependenţă", „densităţi", „zonificare ocupaţională", „zone hidrografice", „zone administrative", „zone naturale", „zone altitudinale", „sate cooperativizate/ necooperativizate", „păşuni şi fânaţe", „turism", „zonarea agricolă", „bonitarea", „comparaţii spaţiale", „calitatea vieţii", „industrie", „indicatori sintetici", „mărimea medie a satelor", „tehnologie agricolă", „cauzalitate", „rute", „funcţionalitate/ disfuncţionalitate", „navetism", „aspiraţii", „planing familial".

Notiţele din caiet încep la 1 decembrie 1981 şi se încheie la 5 iunie 1982. Ele conţin dimensiunea organizaţională a cercetării, întemeiată pe relaţia de profunzime a gândirii lui Ion Aluaş, între concepte din diverse ştiinţe şi discipline, echipe de lucru, proiectarea conceptelor în teren, în rezonanţă cu realitatea terenului şi cercetarea specializată economică, geografică, agronomică, sociologică şi demografică, toate coordonate cu autoritate, competenţă şi voinţă creativă, susţinute de o viziune ştiinţifică multidisciplinară.

Caietul B. Acest document, deşi poartă identitatea organizaţională de „caiet 4", din 1984, pe file sunt scrise date: „Apusenii", „1980", „1981", „coordonare", „echipa demografică", „reţeaua de localităţi", la prima filă. Pe fila a doua avem anul 1979 şi un tabel cu rubricile: „date", „acţiuni", „cu cine". Rubricile au patru aliniamente, bine înfăţişate grafic, dar fără relevanţă pentru analiza noastră.

Paginile următoare sunt pur birocratice, ţâşnind din ele conceptul „verificare", semnul clar al autorităţii organizatorului şi coordonatorului proiectului sociologic „Munţii Apuseni".

Abia pe fila datată „16 X 1981" sunt notiţe legate de investigaţii sociologice. Propoziţia emblematică este: „despre ce s-a făcut vara cu studenţii" şi insistenţe pe multe pagini la instrumentul de lucru: „caietul comunei". Brusc, în caiet ne aflăm în 18.04.1984 la specificaţiile „studiile industriale", „agricultura", cu formulările „Tabelele spun foarte mult", „ca şi cum n-ar fi probleme", „dubla rezidenţă". Caietul nu ajunge cu însemnările la mijlocul filelor, iar însemnările nu au claritatea

sociologică din „caietul A”, în care raportul dintre coordonator şi colaboratori a fost mai productiv, atât sub aspect organizaţional, cât şi în ceea ce priveşte proiecţia în teren a conceptelor primare. Cu siguranţă, caietul A conţine în însemnările lui Aluaş nu numai propriile idei, ci şi ale celor prezenţi în dialog, idei pe care organizatorul le-a transformat în direcţii şi probleme de cercetare, configurate în teren pe regula multidisciplinarităţii, generată de polifonia geografică, administrativă şi socială a Munţilor Apuseni, cu sate, resurse şi practici ocupaţionale specifice.

Caietul C, adică „Apuseni Caiet IV”, în notaţia sociologului, debutează cu însemnări nesemnificative din iulie-august 1983. În 20 ianuarie 1984, cu diferenţierea semantică „gata” şi „de făcut”, ne întâmpină formula: „Sinteza finală a echipelor”, ceea ce înseamnă că cercetarea în documente şi în teren era încheiată, iar prelucrarea datelor şi realizarea sintezei se aflau în desfăşurare. O serie de săgeţi fixează modalităţile sintezei: compararea ruralului cu urbanul, compararea cu totalul, compararea cu media ţării. Pe următoarea filă, sub cuvântul „editură”, figurează interogaţiile: „Ce dăm?”, „Cine?”, „Până când?”. Există notate şi gânduri cu privire la „urbanizarea Clujului”, cu distincţia „urbanizarea cantitativă”, „urbanizarea calitativă”. Pe mai multe pagini apar nume şi formulări nesociologice ce vizează o sesiune de comunicări.

Se revine la proiectul sintezei. Acesta trebuie să conţină „volume” cu „studii de specialitate”, „album” şi „hărţi”. Filele caietului n-au fost consumate nici până la jumătate. Ultimele însemnări sunt „probleme critice”: agricultura, industria, turismul, serviciile, răsfirarea, urbanul redus, absenţa dotărilor culturale şi sanitare. Soluţionarea lor e aşezată sub generoasa idee „omogenizarea calităţii vieţii”, ce e posibilă doar prin măsuri „funcţionale”.

Deşi lapidare, însemnările lui Ion Aluaş din Caietele A, B, C, citite prin formulările finale: „probleme critice”, „omogenizarea calităţii vieţii”, „măsuri funcţionale”, ni-l dezvăluie pe sociolog nu numai în ipostaza de lider autoritar, caracterizat prin vocaţie organizatorică, ci şi în aceea de adept al unei cercetări sociologice de tip funcţionalist, realizată la confluenţa dintre principiile sociologiei monografice româneşti şi o sincronizare cu teme şi probleme sociologice contemporane cu cercetarea multidisciplinară asupra realităţilor complexe ale comunităţilor din Munţii Apuseni.

Celelalte trei caiete, pe care nu le mai numerotează, cum am precizat, sunt de tipul „Bloc-Notes”, şi sunt alcătuite din coli decupabile, altfel decât caietele cu spirală, datorită perforaţiilor mărunte şi dese din partea superioară a colii. Niciunul dintre caiete nu are însemnări pe toate filele, dar atâtea câte sunt au o valoare documentară excepţională, întrucât conţin o anchetă directă prin interviu, realizată de Ion Aluaş cu 16 actori sociali din teritoriul administrativ al comunei Albac. Intervievaţii sunt: învăţători, învăţătoare, profesori, dar şi preotul, medicul, agronomul, pădurarul, tehnicianul, sergentul major, adică reprezentanţii unei elite locale, culturale şi administrative, implicaţi în viaţa satelor şi crângurilor, a „mutăturilor” din teritoriul montan al Albacului.

Fiecare actor social intervievat îşi prezintă datele biografice, ruta profesională, ruta teritorială, apoi răspunde întrebărilor de interviu generativ (nestructurat) adresate de profesor. Fiind notate cu pixul sau stiloul, când cu litere mari, când cu litere mici, propoziţiile din cele trei caiete nu conţin răspunsurile întregi, ci, cum se spune în limbaj jurnalistic, „esenţialul" din răspunsurile primite. Să reproducem deci aceste fragmente esenţiale dintr-o anchetă de teren pe care o socotim exemplară pentru locul şi rolul lui Ion Aluaş, în cercetarea sociologică de teren în care Albacul ocupă un loc privilegiat în cercetarea regională „Munţii Apuseni".

„Pe la 14–15 ani umblam cu lemnul, cu căruţa cu lemne la câmpie."

„Ca învăţător mi-am cumpărat o casă cu 8 camere. Am dat 100.000 lei. Facem şi agricultură. Altfel nu se poate trăi. Numai din salar."

„Afaceriştii, cam 20–30 în comună, cu multe sute de lei, îi privesc de sus pe dascăli."

„A scăzut interesul părinţilor faţă de şcoala copiilor în general. Până la clasa a VIII-a mai merge. Dar şi până atunci interesul e relativ scăzut. După clasa a VIII-a vor să îl dea la lucru."

„Creşterea animalelor mai merge, dar pământul se coseşte numai o dată."

„Mulţi merg la şes, Arad, Timişoara, Satu Mare, Carei, Sântana."

„Aici e vestul sălbatic. E vid cultural, n-ai ce vedea, n-ai ce citi. Nu vin cărţi, reviste."

„La şcoală se bagă în toate părinţii. În faţa medicului se pleacă, dar preotul e pe primul loc."

„Satul e condamnat la peire."

„Copiii sunt subnutriţi sau unilateral nutriţi."

„De micuţă mi-am dorit meseria de învăţătoare."

„În sat, cel mai apreciat e medicul, apoi inginerii. Pe cel mai jos loc e învăţătorul."

„Cel mai preţuit e cel care are bani, nu contează că are şcoală sau nu."

„Să se facă din deal (munte) şes!"

„În 1950–1954 am fost deportat cu părinţii în Bărăgan. Aveau moară, au fost declaraţi chiaburi. Acolo mi s-a deschis orizontul trăind cu saşii şi învăţând cum să trăiesc mai bine. Influenţa saşilor şi ungurilor a fost benefică."

„Suntem limitaţi în ceea ce priveşte accesul la civilizaţie."

„Se bea mai mult decât în alte zone."

„Aici oamenii sunt mai închişi, neguroşi, dosnici, bănuitori, neîncrezători în intelectuali."

„Preotul are o poziţie de vârf în sat, urmează medicul şi apoi profesorii. Nu contează atât ce face preotul, ci modul în care satisface nevoile sufleteşti."

„Aici omul se plafonează mult mai mult. Se ratează."

„Alcoolismul la intelectuali este un grav pericol."

„50% dintre bărbaţi se refugiază în alcool."

„Se bea duminica, se chefuieşte."

„Tatăl meu, Moise din Sohodol (Câmpeni), a fost meşteşugar ambulant, dulgher pentru case şi fuse de şteampuri. Plus agricultură. S-a mutat în Cărpiniş (Roşia Montană) la căsătorie, căci avea ceva pământ acolo. A mai cumpărat ceva pământ şi a rămas toată viaţa acolo. A decedat la 89 de ani. A lucrat sezonier ca dulgher la Măguri, Beliş, Mărişel, Răcătău, unde a construit multe case. De la 13 ani a început să lucreze ca ajutor, cu tatăl lui, şi apoi meşter până la cel de-Al Doilea Război Mondial. După Al Doilea Război Mondial a lucrat mai mult la fuse de şteampuri, pe care le vindea la Roşia Montană."

„Mama a fost stabilă cu agricultura."

„E greu să dai copiii la şcoală mai departe."

„Viaţă grea. E departe de centru."

„Pleacă lumea."

„Prestigiul învăţătorilor nu e prea ridicat."

„Să nu stăm în rând cu ţăranii la coadă."

„Locuri de muncă nonagricole."

„Sunt ani de când nu se face nimic."

„Străbunicul avea o casă în vale. S-a mutat lângă pădure să aibă teren mai mult. Să păşuneze animalele lângă casă, nu în munte. Ca să aibă pământul în jurul casei."

„Prin moştenire, pământul s-a fărâmiţat,"

„Mutăturile sunt vechi de o sută de ani, după spusele bunicului. Mutătura e păşunea comunală la «Dorna», la «Ciungetu», la «Călineasa»."

„Mutăturile colective – 4, 5, 6 pe păşuni comunale."

„Între cele două războaie au fost mai multe mutături. Se pot vedea urmele unor vechi mutături dispărute azi."

„Pleacă împreună cu totul la Timişoara, în satul Dumbrăviţa. Au rude acolo şi s-au putut aşeza."

„Satele ar trebui adunate, nu împrăştiate."

„M-am născut în februarie 1908 în Muntele Irişoara, bunicul era pădurar la Andrássy. Am fost botezat în iunie în Răcătău. Până în iunie nu s-a putut merge, că nu era drum la Răcătău; doar cărări prin pădure. Drumul ducea de la Irişoara la Dumitreasa, o poiană cu mutături. Oamenii „mutăresc" la munte, la Dobrin, câmp, poiana de la Câmpeni, unde era Căsoaia (castelul) grofului, cu jandarmi, muzică militară, la Muntele Rece. Bunicul din partea mamei era pădurar acolo, avea casă, vite, fânaţ, tăia şi lemne. Permanent acolo. Erau mai mulţi pădurari acolo plecaţi de pe aici, din Albac, din Arada. Mama s-a căsătorit la Faţa Sohodol, cu unul Morar. Dar de la nuntă nu s-au înţeles. Avea avere multă. 3 hectare de pădure. S-a mutat la Muntele Irişoara, la tatăl ei, unde l-a cunoscut pe Todea, lucrător la pădure la Irişoara. Atunci m-a născut pe mine în februarie 1908. Todea din Faţa Albac, ca mulţi alţii, mergea vara la pădure să exploateze lemnul cumpărat de la grof. Cu lemn şi scânduri coborau la «ţară » (şes), ca să aducă bucate. Concomitent, cumpărau şi de la Andrássy iarbă, unde păşteau vara vite. Aveau mutături (colibe).

Morar mai avea un frate căsătorit cu Zamfira, care nu voia nicicum ca mama să intre în averea familiei. Era atât de pătimaşă că în noaptea nunții o făcut vraciuri. Şi anume, o tăiat capete multe de păsări, amestecate cu furnicare, cu cătină de pădure, cu sămânțuri. Le-a pus în zadie (şurț) şi s-a ascuns sub masa mirilor şi naşilor. Când au prins-o şi au scos-o afară de sub masă, văzând ce a făcut, s-o încins o bătaie între rudele mirelui şi miresei.

În timpul războiului, mama s-a stabilit la Fața Albac. După război, a venit vestea că tatăl meu Morar a murit în Rusia, iar mama Gafia s-a recăsătorit, l-a luat pa Todea. Am participat şi eu la nuntă, eu, Moraru Ilarie."

„La vânătoare, iarna, se câştiga mai bine decât vara cu boii."

„Eram trei, patru vânători cu permise. Eram neam cu prefectul de Turda. Veneau evreii cu maşinile după vulpi, jderi, vidre, veverițe, lupi."

„După Primul Război Mondial «albacenii», «arădanii», «scărişenii», «gârdenii», «secăturenii» au plecat la Careii Mari, Sighetul Silvaniei, Valea lui Mihai. După Al Doilea Război Mondial au plecat spre Bistrița-Năsăud (Lechința, Albeşti), la Arad, în oraş şi la sate."

„S-au dus la țară, la pământ, la cereale, să nu stea la munte, fără pământ, cu lemn puțin."

„De la Primul Război Mondial nu s-au mai mutat oamenii «sus», ci la «țară»."

„Duceau scânduri cioplite la Alba Iulia, la Blaj, la Teiuş, la Marghita, Zau de Câmpie, cu car cu boi. Dormeau în marginea drumului, în pat pe sus. Aveau arneu (coviltir). Mergeau câte 5-6 care. Câte unul singur le era frică. Moții furau multe. Tăiau haina, luau banii, hrana. Erau scandaluri, conflicte cu cei de la «plasă», cu «jendarii»."

„Aici la noi au fost patru sute de care."

„Mai demult cumpăram pământ, acum nu mai cumpărăm."

„În fiecare comună sunt 6-7-8 afacerişti."

„Cei care vin din afara zonei se adaptează greu şi majoritatea părăsesc zona."

„Navetiştii cu bani stau preponderent în cârciumă."

„Alcoolismul afectează foarte mult viața de familie. Multe femei, mulți copii suferă mult din cauza acestei situații. Prea multe localuri cu băuturi."

Cele reproduse până aici din ceea ce am numit „Caietele Apusenilor", ni-l înfățişează pe Ion Aluaş în ipostaza de operator de teren, de sociolog ce notează conştiincios şi relevant răspunsuri pe care nu le putem clasifica decât drept mărturii ale implicării directe a organizatorului cercetării regionale „Munții Apuseni" în culegerea datelor, în varianta calitativă a investigației sociologice, investigație pe care Ion Aluaş ne-o propune drept complementară şi necesară demersului sociologic cantitativist.